

впровадження гендерного підходу у навчально-виховний процес початкової школи, створення творчо-розвивального середовища для обох статей з урахуванням принципів гендерної рівності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: [навчальний посібник] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Академія, 2004. – 308 с.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: [навчальний посібник] / В. П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
3. 3 Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти томах. Т.1. /В О Сухомлинський - К.: Рад. школа, 1976. - 654 с.
4. Україна - Євросоюз у деталях. Гендерна рівність і права дітей. – № 2 (5), червень, 2010 р.

Шумко О.

Науковий керівник – асист. Адамська З.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ АВТЕНТИЧНОСТІ В МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність теми. Проблема усвідомлення особистістю своєї автентичності та її відповідальності, належить до числа найгостріших та найпоширеніших. Однак, назважаючи на це, людська індивідуальність та унікальність упродовж тривалого часу не вивчалася психологією через домінування номотетичного (орієнтованого на загальне, універсальне, типово) підходу. Досліджувані індивідуальні особливості згуртовували у класи індивідуальних відмінностей за декількома загальними характеристиками, формуючи, тим самим, «типові особистості». Якісні ж особливості індивідуальної свідомості, система смислових параметрів, що лежить в основі сприйняття конкретною людиною себе та інших людей, об'єктів і стосунків здебільшого залишаються поза системними дослідженнями науковців. Таке одностороннє дослідження особистості призвело до об'єктивації людини, перетворення її на об'єкт дослідження, який цікавий саме як певна система, що складається з однакових компонентів, але в різних співвідношеннях.

Проблемність адекватного трактування результатів дослідження полягає ще й в тому, що різні вчені, розглядаючи прояви унікальності емпіричного індивіда, характеризували їх різними психологічними термінами, в тому числі й автентичністю. Тим самим обсяг поняття «автентичність» асоціювався зі змістом понять «індивідуальність», «суб'єктивність», «сутність», «конгруентність», «ідентичність», «самість».

Проблема встановлення особистісного і професійного зростання особистості майбутнього психолога неодноразово вивчалась багатьма дослідниками: О.Ф. Бондаренко, С.В. Васьковська, П.П. Горностаї, Л.В. Долинська, Н.Л. Коломінський, В.Г. Панок, Г.К. Радчук, М.В. Савчин, Т.С. Яценко та ін. При цьому дуже малу увагу приділялося поняттю автентичності майбутнього психолога.

Саме недостатня теоретична та практична розробленість даної проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження: «Особливості розвитку автентичності в майбутніх психологів».

Мета статті – виявити особливості розвитку автентичності в майбутніх психологів.

Філософсько-психологічні студії автентичності особистості концентруються навколо ідей індивідуальності і неповторності психіки конкретної людини (К. Клакхон, Г. Мюррей, Г. Олпорт та ін.), внутрішнього морального начала (Ж.-Ж. Руссо, І. Гердер, Д. Юм, та ін.), джерела самодетермінації та якісного змісту суб'єктивності (В.О. Татенко, К. Роджерс та ін.), антаатрибутивної глибинної сутності людини (А.Б. Орлов), конгруентності як самототожності суб'єктивного досвіду переживання і вчинкової активності (М. Боуен, К. Роджерс. Н. Роджерс, А. Роше), ідентичності як об'єктивного відчуття безперервної самототожності (Е. Еріксон), самості як «серцевини» особистості, своєрідного психодинамічного ядра різнопланових інтенцій індивіда (К. Г. Юнг), природного потенціалу людини, здатної до самоактуалізації (А. Маслоу), моделюючої квазівластивості і стресневої метадиспозиції особистості (С. Осін), свободи бути собою (М. О. Бердяєв, Г.С. Сковорода), здатності до екзистинційного особистого

вибору (М. Шелер, М. Фуко). Шлях до себе, до становлення зрілої автентичності полягає поступовому звільненні від зовнішніх, випадкових для особистості детермінант розвитку до опори на внутрішні духовні спонуки й досягнення справжньої автономії та свободи вибору.

У психології унікальність та неповторність особистості почала всебічно вивчатися тільки з розвитком екзистенційно-гуманістичного напрямку. Для більшості досліджень цього спрямування характерним є вивчення мотивів, які забезпечують не пристосування до середовища, не конформну поведінку, а зростання конструктивного людського начала (К.Роджерс, А.Маслоу, Р.Мей, Дж.Бюнджентал). У вітчизняній психології поодинокі спроби обґрунтування автентичності особистості як предмета академічних і прикладних студій здійснені у працях З.С. Карпенко, Н.М. Когутяк, Г.К. Радчук, В.О. Татенка.

Автентичність (справжність) – поняття впроваджене М. Хайдеггером та розвинуте К. Ясперсом у зв'язку з центральною проблемою його філософії про людину, а саме: проблемою перетворення несправжнього людського буття на справжнє. Справжність, за К. Ясперсом – «ширяться в ситуації і думці», тобто бутті, необтяжене і не зміцнене якоюсь концепцією, ідеєю або можливістю, що нав'язана ззовні і обумовлює вибір людини [2, с. 119]. Простіше кажучи, це щирість до кінця і стосовно інших, і стосовно себе, при якій індивід вільний як від зовнішнього, так і від самоманіпулювання й виявляє себе у безпосередньому і відповідально - вільному бутті.

У концепції К. Роджерса особлива увага приділяється поняттю «конгруентність», яке відображає такі суттєві ознаки поведінки консультанта (психотерапевта): відповідність між почуттями і змістом висловлювань; безпосередність поведінки; невідмежованість інструментальністю концепцій або статусними іграми; щирість та перебування таким як сам є [9].

Основними параметрами та критеріями оцінки становлення автентичності особистості, на думку Н.М. Когутяк є:

- Спонтанність (інтуїтивне відчуття внутрішньої траєкторії свого розвитку з її складностями і суперечностями, передчуття подальшого вектору свого руху).
- Доброчинність (визначається ставленням до співрозмовника як до партнера, цінність якого вимірюється автентичністю його вчинків).
- Інтернальність (особливий спосіб світосприйняття, що базується на прийнятті відповідальності за автентичність свого буття).
- Самостійність (результат здійснення внутрішнього порівняння цінностей та знаходження оптимального для конкретної особистості рішення).
- Цілісність (забезпечується діалогічністю й інтегрованістю ціннісно – смислової свідомості індивіда) [3].

На думку А. Ленгле, щоб залишатися самим собою, потрібні чотири реальних факти:

- у мене є тіло;
- у мене є чуттєві переживання;
- я переживаю самого себе не як об'єкт, - в мені є духовне начало, я є Person;
- я можу діяти [5].

Особливу увагу дослідники звертають на можливі наслідки втрати ідентичності. Зокрема, А. Ленгле виділяє такі: вибуховий (експлозивний), тип реакції, надлишкова прямолінійність, коливання між двома протилежними позиціями [5].

Проблема становлення особистості професіонала, зокрема, майбутнього психолога є традиційною і для вітчизняної, і для зарубіжної психологічної науки. Так, у працях вітчизняних дослідників (Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, С.В. Васьковська, П.П. Горностай, Л.В. Долинська, В.І. Карікаш, Н.Л. Коломінський, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Г.К. Радчук, М.В. Савчин, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко, Т.С. Яценко та ін.) та зарубіжних дослідників (Г.С. Абрамова, М.Р. Бітянова, А.І. Красило, Р. Мей, М.В. Молоканов, Р.В. Овчарова, К. Рамуль та ін.) висвітлюються питання особистісного зростання психологів, специфіки їх професійного мислення та комунікативної сфери, умов формування професійно значущих якостей, ролі активних методів навчання та конкретних інтерактивних методик у цьому процесі, обґрунтовуються програми професійної підготовки психологів у вищих навчальних закладах тощо. Серед багатьох важливих професійно значущих якостей майбутнього психолога дослідники (І.В. Вачков, І.Б. Гріншпун С. Кратохвіл А. Косєвска, М.М. Ліберман,

М.С. Пряжников, К. Роджерс, І. Ялом) виділяють – автентичність поведінки, тобто здатність пред'являти групі істинні емоції та переживання.

Найбільш близьким поняттю «автентичність», на думку Є. Осина - це щирість, відкритість, чесність людини. Не тільки і не стільки стосовно інших людей, скільки стосовно самого себе, що надзвичайно є важливим для людини, яка хоче бути психологом [7].

Вчений, виділяє такі умови автентичності:

- усвідомлення, чи відкритість досвіду внутрішнього і зовнішнього, чутливість до самого себе, чи здатність слухати себе;
- набуття довіри до самого себе, або внутрішньої згоди зі своїми почуттями;
- набуття здатності до прийняття рішень [7].

Дані умови є надзвичайно важливими для становлення особистості майбутнього психолога, зокрема його автентичності.

Одним із завдань нашого дослідження стало визначення особливостей розвитку автентичності у майбутніх психологів. Опираючись на результати теоретичного аналізу можна визначити, що автентичність є інтегральною властивістю особистості, яка визначається такими показниками як позитивне самоствавлення, відповідальність, рефлексивність, автономність, цілісне сприйняття часу.

У експериментальному дослідженні, яке проводилося на базі Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, брали участь студенти спеціальності «Психологія» (N=75). З них 43 – першокурсники, і 32 – студенти п'ятого курсу.

Для реалізації мети дослідження було використано комплекс методик: тест «Сенсожиттєві орієнтації» (Д.О. Леонт'єв), методика «Особистісний диференціал» (адаптована науковцями психоневрологічного інституту ім. В.М. Бехтерева), Тест «Хто Я?» (М. Кун, Т. Мак-Партленд; модифікація Т.В. Румянцевої), тестовий питальник «автономність– залежність» Г.С. Пригіна.

Аналізуючи результати, одержані за тестом «Сенсожиттєві орієнтації» Д.О. Леонт'єва, загалом можна відзначити, що всі показники сенсожиттєвих орієнтацій майбутніх психологів перебувають на рівні середніх значень або нижчі за них. Зокрема, такі показники, як загальна осмисленість життя, осмисленість процесу життя, осмисленість минулого та локус контролю – життя у студентів першого курсу розвинені на високому рівні. На рівні нижче середнього знаходяться середні показники осмисленості майбутнього (3 стени) і локусу контролю – Я (3 стени) (табл.1). У студентів п'ятого курсу середні значення показників, як загальна осмисленість життя, осмисленість минулого та локус контролю – життя знаходяться на високому рівні. На рівні нижче середнього знаходяться показники осмисленості процесу життя (4 стени), осмисленості майбутнього (3 стени) і локусу контролю – Я (3 стени) (табл.1).

Таблиця 1

Середні показники сенсожиттєвих орієнтацій студентів-майбутніх психологів (n=75)

Шкали	Показники (у стенах)	
	I курс	V курс
Цілі	3	3
Процес	5	4
Результат	6	5
Локус – Я	3	3
Локус – життя	5	5
ОЖ	5	5

Як бачимо середні показники сенсу життєвих орієнтацій є приблизно однаково недостатньо високими, як у першокурсників, так і у студентів випускних курсів.

Аналіз показників за шкалами методики «Особистісний диференціал» свідчить про те, що рівень загального самоствавлення у майбутніх психологів є вищим за середній (табл. 2). У першокурсників за шкалою «Оцінка» виявлено наступні показники: 95% - висока, 5% - середня, низького рівня не спостерігається ні в першого курсу, ні в п'ятикурсників. У студентів п'ятого курсу також виявлено високий рівень 97% і середній рівень 3%, за шкалою «Оцінка». За шкалою «Сила» високий рівень переважає в першого курсу на відміну від студентів п'ятого

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

(74% і 68%), але показники за шкалою «Активність» є переважаючими у студентів п'ятикурсників – 82%, а в студентів першого курсу – 67%.

Таблиця 2

Розподіл показників загального само ставлення у студентів – психологів (n=75)

Рівень	Показники за шкалами, у %					
	Оцінка		Сила		Активність	
	I	V	I	V	I	V
Висока	95	97	74	68	67	82
Середня	5	3	26	32	33	18
Низька	–	–	–	–	–	–

Особливу увагу ми приділили дослідженню самооцінки професійно значущих якостей майбутніх психологів. Аналізуючи показники за додатковою шкалою «Професійно значущі якості» (методика «Особистісний диференціал»), ми визначили, що для більшості студентів-психологів характерний рівень самооцінки професійно значущих якостей вищий за середній (табл.3).

Таблиця 3

Розподіл показників самооцінки професійно значущих якостей у майбутніх психологів (n=75)

Рівень	Кількість обстежуваних, у %		
	I курс	V курс	Уся вибірка
Низький	–	–	–
Нижче середнього	–	–	–
Середній	4,65	12,5	8,57
Вище середнього	48,83	68,75	58,79
Високий	46,52	18,75	32,63

В студентів перших і п'ятих курсів низької і нижче середньої самооцінки не виявлено. Водночас спостерігаємо, що більший відсоток студентів з середнім рівнем самооцінки професійно значущих якостей представлений серед студентів п'ятого курсу (12,5% і 4,65% відповідно). Також набагато менше студентів першого курсу виявлено з показниками вище середнього за даною шкалою, ніж у п'ятикурсників (48,83% і 68,75%). А високий рівень самооцінки переважає серед студентів першого курсу (46,52 і 18,75). Такі результати, очевидно, свідчать про те, що протягом навчання самооцінка професійно значущих якостей особистості студентів – майбутніх психологів зазнає деяких змін, однак не виявляє тенденцій до адекватного зростання. А, отже, важливо створити відповідні психолого-педагогічні умови для її розвитку.

Досліджуючи особливості загального само ставлення майбутніх психологів як «глобальної» самооцінки особистості, яка дає можливість прийняти та усвідомити себе через усвідомлення свого ставлення до світу, через предметне ставлення до інших людей і, головне, – через свою практичну діяльність та її результати, через те, що особистість вважає своїм (І.С. Кон, А.Г. Спіркін, В.В. Столін, І.І. Чеснокова), ми використовували тест «Хто Я» М. Куна і Т. Мак-Партленда (адаптація Т.В. Румянцевої). Рівень розвитку показників само ставлення визначається за шкалами: самооцінка, рефлексія, ідентифікація з соціально-професійною роллю.

Так, доповнюючи картину загального само ставлення у досліджуваних (шкала «Оцінка» методики «Особистісний диференціал») визначенням рівня адекватності самооцінки за шкалою «Самооцінка» (табл. 4), можна зробити висновок, що для більшості майбутніх психологів

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

характерна неадекватно завищена самооцінка (90,25%). І ця тенденція спостерігається на усіх досліджуваних курсах: 83,7% першокурсників, і 96,8% п'ятикурсників.

Таблиця 4

Розподіл показників адекватності самооцінки у майбутніх психологів (n=75)

Рівень самооцінки	Кількість обстежуваних, у %		
	I курс	V курс	Уся вибірка
Адекватна	13,95	3,2	8,72
Неадекватно завищена	83,7	96,8	90,25
Нестійка	2,65	-	1,3

Такий результат свідчить про те, що більшість майбутніх психологів, з одного боку, переоцінює свої можливості, а з іншого – недооцінює власні недоліки. Вони ставлять перед собою завищені цілі, яких не можуть реально досягнути. У них завищений рівень домагань, який не відповідає їх реальним можливостям. Лише 8,72% досліджуваних виявили адекватну самооцінку. Зокрема, найвищий відсоток досліджуваних з адекватною самооцінкою зафіксовано серед першокурсників – 13,95%. Для цих студентів характерні спроможність реалістично усвідомлювати і оцінювати свої достоїнства та недоліки, позитивне самоставлення, самоповага, прийняття себе.

Показники шкали «Рефлексія» вказують на те, що для більшої частини студентів – майбутніх психологів характерний середній рівень розвитку рефлексії (79,72%). Лише 17,54% досліджуваних дали 15 і більше відповідей на поставлене запитання «Хто я?», і, відповідно, характеризуються високим рівнем розвитку уявлень про себе, усвідомлення своїх індивідуальних особливостей (табл. 5). Так, 90,69% першокурсників виявили середній рівень розвитку рефлексії, 6,97% – високий і 2,33% – низький. Більше студентів з високим рівнем рефлексії виявлено на п'ятому курсі (28,12%), для 68,75% цих досліджуваних притаманний середній рівень, а для 3,12% – низький.

Таблиця 5

Розподіл показників рефлексії майбутніх психологів (n=75)

Рівень	Кількість обстежуваних, у %		
	I курс	V курс	Уся вибірка
Високий	6,97	28,12	17,54
Середній	90,69	68,75	79,72
Низький	2,33	3,12	2,73

Лише 60% усіх студентів ідентифікує себе з соціально-професійною роллю «майбутній психолог» (табл. 6). Ця тенденція знижується від першого до п'ятого курсу: 70% першокурсників, і 50% п'ятикурсників. Водночас 92% досліджуваних виявляють позицію «Я-студент», яка є майже однаковою на цих курсах.

Таблиця 6

Розподіл соціально-рольових позицій у майбутніх психологів (n=75)

Ідентифікація з соціально-професійною роллю	Кількість обстежуваних, у %		
	I курс	V курс	Уся вибірка
Я – майбутній психолог	70	50	60
Я – студент	93	91	92

За методикою «автономність – залежність» Г.С. Пригіна нами одержані такі дані – така характеристика навчальної діяльності, як «автономність» більше проявляється у студентів

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

першого курсу 41,86%, а в п'ятикурсників –28,12%. Це означає, що для них характерні такі якості як: цілеспрямованість, наполегливість, впевненість у собі, здатність до самостійного виконання роботи. Така характеристика, як «залежність», не яскраво виражена в студентів першого курсу – 18,6%, і п'ятого курсу – 25,01%. Для них характерне орієнтування на поради і підказки в навчальній діяльності. У більшості студентів виявлено показник – «невизначеності»: в першого курсу – 39,54%, а для п'ятого – 46,87%. Тобто для них все залежить від ситуації. Результати дослідження феномену «автономність - залежність» в навчальній діяльності відображені в табл.7.

Таблиця 7

Автономність – залежність студентів в навчальній діяльності (n=75)

Ознака	Кількість обстежуваних, у %		
	I курс	V курс	Уся вибірка
Автономність	41,86	28,12	40
Залежність	18,6	25,01	21,8
Невизначеність	39,54	46,87	43,2

Таким чином, здійснивши теоретичний аналіз та провівши експериментальне дослідження особливостей розвитку автентичності майбутніх психологів можна прийти до висновку:

У більшості досліджень (І.В. Вачков, І.Б. Гріншпун С. Кратохвіл А. Косєвска, М.М. Ліберман, М.С. Пряжников, К. Роджерс, І. Ялом) автентичність є інтегральною властивістю особистості, яка визначається такими показниками як позитивне самоставлення, відповідальність, рефлексивність, автономність, цілісне сприйняття часу.

Для майбутнього психолога автентичність є однією із найважливіших властивостей, від якої залежить як і особистісне, так і професійне його становлення.

Результати експериментального дослідження засвідчують про недостатній рівень розвитку таких показників автентичності як: сенсожиттєві орієнтації майбутніх психологів, які перебувають на рівні середніх значень або нижчі за них; середній рівень розвитку рефлексивності; завишена самооцінка; схильність до залежності.

Тому постає потреба у створенні сприятливих умов для розвитку автентичності студентів – психологів у контексті їх професіоналізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамська З.М. Особливості становлення суб'єктних якостей у студентів – майбутніх психологів / З.М. Адамська // Проблеми загальної та педагогічної психології: [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / ред. С.Д.Максименко]. – Т. 10, Ч.5. – К., 2008. – С. 22–30.
2. Бондаренко О.Б. Психологічна допомога особистості: навчальний посібник для студ. ст. курсів псих. та відділень ун-тів / О.Б. Бондаренко. – Х.: Фоліо, 1996. – 237 с.
3. Когутяк Н.М.. Становлення автентичності особистості в період життєвої кризи: концептуальна модель/ Н.М. Когутяк // Психологія і суспільство. – 2008. - №1. – С.115-126
4. Леонтьев Д.А. Тест смысло-жизненных ориентаций: методическое руководство / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1992. – 94 с.
5. Лэнгле А. Person: Экзистенциально-аналитическая теория личности: Сб.статей: Пер. с нем./Вступ. ст. С.В. Кривцовой.-М.: Генезис, 2006. – 159с.
6. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / [за заг. ред. В.О. Татенка]. – К.: Либідь, 2006. – 360 с.
7. Осин Е. Н. Аутентичность / Е.Н. Осин // Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. – 2004.- № 2.- С. 88 – 93
8. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. М.: Наука, 1986. – 256 с.
9. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс ; [пер. с англ.] – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.